

Lausunto

Opetus- ja kulttuuriministeriö

*EU-jakelut.OKM_STM@vnk.fi
copyright@minedu.fi*

Asia: Sanaston lausunto komission ehdotuksesta direktiiviksi digitaalisilla yhtenäismarkkinoilla COM(2016) 593 final

Kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö Sanasto ry, Sanasto rf (jäljempänä Sanasto) kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa. Sanasto on valtakunnallinen kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö, joka valvoo kirjallisuuden tekijöiden oikeuksia ja etuja. Edustamme lähes 7000 suomalaista kirjallisuuden tekijää. Sanaston jäsenjärjestöjä ovat Finlands svenska författareförening rf, Suomen Kirjailijaliitto ry, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry sekä Suomen tietokirjailijat ry.

Sanaston pääviestit

- *Tekstin ja tiedon louhintaa ei tule mahdollistaa tekijänoikeuden rajoituksella, vaan oikeudenhaltijoiden kanssa sopimalla ja sopimuslisenssijärjestelmää hyödyntämällä.*
- *Teosten käyttämiseen opetuksen havainnollistamisessa ei tule säätää rajoitussäännöstä. Tarvittava käyttö voidaan toteuttaa ensi sijassa lisensointiratkaisuilla, joita Suomessa on jo olemassa.*
- *Out of commerce -teoksia koskeva artikla on ongelmallinen, sillä teosten elinikä on nykyään vaikeasti ennustettavissa ja uusia teosten hyödyntämisuotoja syntyy jatkuvasti. Tulee tarkastella, voidaanko olemassa olevia sopimuslisenssiratkaisuja hyödyntää direktiivin velvoitteita täytettäessä.*

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

- *On erinomaista, että myös verkossa toimiville sisältöjen välittäjäpalveluille voidaan asettaa velvollisuuksia osallistua luovan työn tekemisen edellytysten vahvistamiseen. Näin voidaan poistaa ns. ”arvokuilun” luomia ongelmia markkinoiden toimivuudelle.*
- *Kustantajille ei tule lain nojalla syntyä oikeutta korvaukseen teosten rajoitussäännösten mukaisesta käyttämisestä. Korvausoikeuden tulee perustua sopimiseen.*
- *Lehtikustantajien lähioikeudesta ei tule säätää lailla, vaan oikeuden tulee perustua tekijän kanssa sopimiseen. Lähioikeus aiheuttaisi oikeudellista epävarmuutta tekijänoikeuksien subjektista sekä vahvistaisi jo ennestään vahvemman sopijapuolen asemaa tekijöihin nähden.*
- *On hienoa, että direktiiviehdotuksessa pyritään parantamaan tekijänoikeuden luovutussopimusten läpinäkyvyyttä, säädetään sopimusten kohtuullistamismekanismista sekä mahdollistetaan kustannussopimusriitojen käsittely tuomioistuimia kevyemmässä menettelyssä.*

Tekstin ja tiedon louhintaa koskeva tekijänoikeuden rajoitus (artikla 3)

Direktiiviehdotuksessa on esitetty tekijänoikeuden rajoitussäännöstä tekstin ja tiedon louhintaan ei-kaupalliseen käyttöön. Tekstin- ja tiedonlouhinnan käsitettä ei ole määritelty ehdotuksessa tarpeeksi tarkkarajaisesti. Tämä voi johtaa siihen, että poikkeuksen ala laajenee tarpeetomasti. Lisäksi tutkimustulosten hyödyn jääminen ainoastaan ei-kaupallisille toimijoille ja yleisesti hyödyttäviin tarkoituksiin on melko kyseenalaista. On vaara, että institutionaalinen, ammattimainen palveluliiketoiminta rakennetaan tekijänoikeuden rajoituksen varaan.

Sanasto vastustaa direktiiviehdotuksen 3 artiklan mukaista pakollista poikkeusta. Tekijänoikeudella suojatun aineiston massakäyttöä ei tule järjestää tekijänoikeuden rajoitusten tai poikkeusten kautta, vaan ensisijaisesti hyödyntämällä ja edistämällä sopimista ja sopimuslissenssijärjestelmää.

Opetuksen havainnollistamista koskeva tekijänoikeuden rajoitus (artikla 4)

Teosten käyttäminen opetuksen havainnollistamiseen on tärkeä osa onnistunutta opetustilannetta. Oikeuksien selvittäminen tilannekohtaisesti on usein hankalaa ja lupien pyytäminen suoraan oikeudenhaltijoilta on käytännössä mahdotonta.

Opetus on sisällöntuotantoalalle tärkeä liiketoimintasektori. Suomessa opetuksen havainnollistamista on pyritty tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden toimesta edesauttamaan sekä tuottamalla oppimateriaalikustantajien oppimisympäristöihin laadukasta ja monipuolista materiaalia että erilaisilla kollektiivisilla luparatkaisuilla, joita oppilaitokset voivat hankkia teki-

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

jänoikeusjärjestöiltä. Kuten direktiiviehdotuksessa todetaan, tulee lisensointiratkaisujen aina olla ensisijaisia tekijänoikeuden rajoituksiin nähden.

Direktiiviehdotuksessa käsite opetuksen *havainnollistaminen* jää liian avoimeksi ja epäselväksi. Käsitteen epämääräisyys voi johtaa siihen, että rajoitus tai poikkeus laajenee koskemaan kaikenlaista teosten käyttöä opetuksessa ilman tekijöille suoritettavaa kohtuullista korvausta. Sanasto vastustaa ehdotettua uutta tekijänoikeuden rajoitusta.

Out of commerce –teosten käyttö kulttuuriperintöä säilyttävien laitosten toimesta (artikla 7)

Direktiivi määrittää out of commerce -teoksiksi sellaiset teokset, jotka eivät ole enää saatavilla normaaleja kaupallisia väyliä pitkin ja voidaan olettaa, etteivät ne tulisi jatkossakaan olemaan. Määritelmään liittyy selviä ongelmia ja nykyisessä muodossaan se tulisi aiheuttamaan epäselvyyttä kirjallisuuden tekijänoikeuksien kentällä.

Kirjankustannusala on murroksessa. Kirjojen kaupallinen elinikä elää sähköisen julkaisemisen ja back list -liiketoiminnan myötä, eikä yksittäisen teoksen kaupallista statusta ole enää yksinkertaista todeta tai ennustaa. Teos saattaa olla yhtenä päivänä loppuunmyyty ja poissa markkinoilta, ja seuraavana osa kustantajan uutta luku-aikapalvelua.

Teoksen kustannusoikeus palautuu usein takaisin kustantajalta tekijälle, jolla saattaa olla suunnitelmia käyttää teosta omassa kaupallisessa toiminnassaan. Tekijällä on myös edelleen yksinoikeus teoksen hyödyntämiseen. Tekijällä tulee olla oikeus laittaa teos myös eikaupallisesti esimerkiksi omille verkkosivuilleen. Tällöin teos ei saisi ilman tekijän lupaa olla samaan aikaan saatavilla out of commerce -statuksen perusteella kulttuuriperintölaitoksen toimesta.

Teosten massaluonteiseen käyttöön liittyy tavallisesti, että jokaisen teoksen luonnetta ja saatavuutta ei kyetä riittävästi selvittämään. Erityisen haastavaa on oikeudenhaltijan mahdollisten teoksen käyttöön liittyvien kaupallisten suunnitelmien selvittäminen.

Hyvää direktiiviehdotuksessa on, että out of commerce –teosten lisensointi olisi mahdollista toteuttaa sopimuslisenassin avulla. Sopimuslisenassi edellyttää aina sopimista oikeudenhaltijoiden ja teosta käyttävien laitosten välillä. Tämä turvaa tekijöiden oikeudet kollektiivina, mutta ei poista edellä mainittuja ongelmia yksittäisen teoksen ja tekijän tasolta.

Out of commerce -käytöstä säätämisen yhteydessä tulee myös huomioida jo olemassa olevien lisensointijärjestelyjen hyödyntäminen. Suomessa tekijänoikeuslain 16 d §:n sopimuslisenassi,

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

kansainvälinen ulottuvuus pois lukien, direktiiviehdotuksen artiklaa laajempänä säännöksenä kattaa jo ehdotuksessa kuvatun käytön.

Kustantajien oikeus vaatia korvausta rajoitussäännöksen nojalla tapahtuvasta teoksen käyttämisestä (artikla 12)

Sopiminen on aina ollut keskeisimmässä roolissa tekijöiden ja kustantajien välisessä yhteistyössä. Tekijänoikeuksien siirrosta tekijältä kustantajalle sekä siirron laajuudesta ja muista yksityiskohdista on perinteisesti pystytty aina sopimaan kustannussopimuksessa. Sopimusvapauden kulttuuri on alalla hyvin vahva, sopimuskäytännöt vakiintuneet ja toimintamallit pitkän yhteistyön saatossa muodostuneet.

Tekijät käyttävät usein teoksen julkaisemiseksi kaupallista kustantajaa, jolle siirtävät tietyt tekijänoikeutensa. Normaalityapauksessa tekijä luovuttaa kustantajalle oikeuden valmistaa teoksesta kappaleita painetussa muodossa ja saattaa kappaleita yleisön saataville. Nykyään sähkökirjatoimintaa harjoittaville kustantajille saattaa siirtyä myös oikeus valmistaa teoksesta kappaleita sähköisessä muodossa. Kustantajille siirtyvistä oikeuksista käytetään yleisesti nimitystä kustannusoikeudet.

Tekijänoikeuden luovutussopimusten tulkinnassa noudatetaan ns. suppean tulkinnan periaatetta. Periaatteen mukaan sopimuksessa määritetään ne oikeudet, jotka luovutuksensaaja saa. Kaikki muut oikeudet jäävät tekijälle. Oikeudet, joista ei kustannussopimuksessa ole nimenomaista mainintaa eivät ole siirtyneet kustantajalle.

Kirja-alalla kustannussopimuksilla ei luovuteta oikeuksia ns. teosten jälkikäyttökorvauksiin tai oikeutta sopia teosten jälkikäyttömuodoista. Näin ollen oikeus sopia esimerkiksi kirjallisen teoksen radio- ja televisiokäytöstä tai teosten yleisölle välittämisestä kirjaston, arkiston tai museon toimesta tekijänoikeuslain 16 d §:n sopimuslissenssin nojalla jäävät tekijöille.

Tekijänoikeuksien luovutusten luonteesta ja sopimusten suppeasta tulkinnasta johtuen kustantajille tai muille tekijänoikeuksia hyödyntäville tahoille ei tule lain nojalla syntyä oikeuksia ns. jälkikäyttökorvauksiin. Mikäli tietyn jälkikäyttötavan osalta halutaan sopia, että kustantajille maksetaan jonkinlaista hyvitystä heille kyseisestä käytöstä mahdollisesti aiheutuvasta haitasta, tämän tulee perustua puhtaasti tekijöiden ja kustantajien väliseen sopimiseen, ei lainsäädäntöön.

Direktiiviehdotus jättää epäselväksi koskisiko direktiivi ainoastaan tekijänoikeuden täysrajoituksia ja pakkolisenssejä vai myös muita rajoituksenluonteisia järjestelyjä. Epäselvää on

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

myös, mikä artiklan 12 vaikutus olisi pohjoismaiseen sopimuslisenssijärjestelmään. Oikeustieteessä sopimuslisenssi on nähty usein varsinaisen tekijänoikeuden rajoituksen sijasta sopimustoimintaa helpottavana mekanismina.

Lehtikustantajien lähioikeus (artikla 11)

Sopimusvapaudella ja tekijänoikeudesta sopimisella on tärkeä merkitys myös niissä tilanteissa, joissa tekijä luovuttaa oikeuksia käyttäen teostaan esimerkiksi sanomalehdessä. Lehtikustantajien oikeudet on perinteisesti määritetty sopimuksessa, ei lain tasolla. Näin tulee olla jatkossakin.

Suomessa on viime vuosina korostettu paikallista sopimista laintasoista sopimista parempana vaihtoehtona. Kollektiivinen sopiminen taas sopii tilanteisiin, joissa yksilöllinen sopiminen on hankalaa tai mahdotonta. Tekijänoikeuksien luovuttamisen yhteydessä tekijä ja lehtikustantaja ovat voineet ottaa huomioon sopimussuhteen luonteen ja erityispiirteet. Myös tekijänoikeuden luovutuksen laajuudesta on voitu sopia tekijän ja kustantajan välillä. Laintasoinen oikeuksien siirto ja syntyminen tekijänoikeuden luovutuksensaajalle olisi kohtuutonta tekijän kannalta ja täysin vääränsuuntaista kehitystä sekä turhaa sääntelyä.

Lehtikustantajien lähioikeutta koskevat perustelut muistuttavat monin paikoin ns. työsuhde-tekijänoikeutta koskeneita työnantajapuolen esityksiä. Tuolloin työnantajien perusteena työsuhde-tekijänoikeudelle oli mm. pienten ja keskisuurten yritysten kyvyttömyys sopia työntekijöiden kanssa riittävällä tavalla tekijänoikeuksista työsuhteessa. Lakiin haluttiin tuolloin oikeudet automaattisesti työsuhteen perusteella työnantajalle siirtävä säännös. Osaava lehtikustantaja kykenee huomioimaan itselleen tarpeelliset sopimusehdot sopimuskentekotilanteessa. Mikäli sopimusosaamisessa on aukkoja, ei niitä tule korjata tekijöiden asemaa heikentävällä sääntelyllä, vaan kustantajien edunvalvontaa, koulutusta ja neuvontaa kehittämällä.

Kokemukset lehtikustantajien lähioikeudesta Saksasta ja Espanjasta ovat olleet pääosin negatiivisia. Espanjassa kilpailuviranomainen varoitti lain kilpailulle haitallisista vaikutuksista jo hyvissä ajoin ennen lain säätämistä. Lähioikeuden on todettu hyödyttävän ennen kaikkea suuria mediataloja pienempien verkkojulkaisemista harjoittavien toimijoiden kustannuksella. Suomessa tällainen kehitys saattaisi johtaa terveiden kilpailuolosuhteiden katoamiseen jo ennestään erittäin keskittyneillä kustannusmarkkinoilla.

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

Espanjassa konsulttitoimisto NERA teki tutkimuksen¹ paikallisen kustantajajärjestön pyynnöstä. Tutkimuksen mukaan vähemmän tunnetut verkkojulkaisut ovat kärsineet eniten lehtikustantajien lähioikeutta koskevan lain säätämisen jälkeen. Vierailut pienten verkkojulkaisijoiden verkkosivuilla vähenivät lain säätämisen jälkeen kaksi kertaa keskiarvoja enemmän. NERA:n tutkimuksen mukaan pidemmällä aikavälillä tämä luo uhan näiden toimijoiden olemassaololle. Kustantajienkaan piirissä ei ole yksimielisyyttä siitä, tulisiko lähioikeudesta säätää Euroopan tasolla. Osa kustantajista näkeekin lähioikeudessa suuria ongelmia². Vapaa tiedonvälitys on yksi hyvin toimivan yhteiskunnan kulmakivistä. Mikäli pienten verkkojulkaisijoiden toimintaedellytyksiä kavennetaan, voi se johtaa monimuotoisen sähköisen julkaisutoiminnan katoamiseen. Tämä ei ole toivottava kehityssuunta Euroopan unionissa tai Suomessa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö pyysi lausuntoja kustantajien lähioikeudesta toukokuussa 2016. Tuolloin lausuntoja annettiin runsaasti ja tietojemme mukaan ainoastaan Viestinnän keskusliitto kannatti lähioikeutta. Lisäksi lausuntojen perusteella muodostettu Suomen kanta kustantajien lähioikeuksiin oli kielteinen. Ei ole mitään perusteita muuttaa tätä kantaa. Suomen kannassa todetaan mm. seuraavaa:

”Suomi ei kannata erillisen lähioikeussuojan perustamista kustantajille. Sen sijaan pitäisi pyrkiä löytämään vaihtoehtoisia keinoja, joilla kustantajien perustellut intressit turvattaisiin. Lähtökohtana pitäisi edelleen olla se, että kustantajat toimivat heille siirrettyjen oikeuksien varassa. Suomi katsoo, että sisämarkkinoilla pikemminkin tulisi vähentää kuin lisätä oikeuksien pirstaloitumista.”³

Laajalla rintamalla kustantajien lähioikeus nähtiin hyvin ongelmalliseksi. Mikäli vastaajien kannat ovat jakautuneet samalla tavalla myös muualla yhteisön alueella, ei kustantajien lähioikeutta koskevaan sääntelyyn tule ryhtyä.

¹ [http://www.nera.com/content/dam/nera/publications/2015/090715%20Informe%20de%20NERA%20para%20AEEPP%20\(VERSION%20FINAL\).pdf](http://www.nera.com/content/dam/nera/publications/2015/090715%20Informe%20de%20NERA%20para%20AEEPP%20(VERSION%20FINAL).pdf)

² <http://ifro.org/content/ancillary-copyright-group-press-publishers-write-letter-european-commission>

³ <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Liiteasiakirja/Documents/EDK-2016-AK-65450.pdf>

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

Tekijöiden ja esiintyvien taiteilijoiden kohtuullista korvausoikeutta koskevat tarkennukset

a) Läpinäkyvyysvaatimus (artikla 14)

Direktiiviehdotuksessa on erinomaista, että tekijöiden oikeutta kohtuulliseen korvaukseen tarkennetaan. Kirjankustannusalalla kustantajat hyödyntävät teoksia yhä erilaisemmilla tavoilla ja uusia väyliä pitkin. Tekijöiden on ollut yhä hankalampi seurata esimerkiksi oman teoksensa myyntiä eri muodoissa, sillä kustantajat eivät ole olleet kykeneviä tai halukkaita tarjoamaan tekijöille myynnin riittävän seuraamisen kannalta tarpeellista tietoa.

Tekijänoikeuslain kustannussopimussäännösten edellyttämä kustantajan tiedonantovelvollisuus koskee esim. painetussa muodossa olevien teosten painosmäärien ilmoittamista, painoksen jäännöserää sekä myynnin ja vuokraamisen määrää. Tämä on riittämätöntä ja on erittäin kannatettavaa, että tarkemman informaation tarjoamisesta tekijöille asetetaan kustantajille lakisääteisiä velvollisuuksia.

Tekijöillä tulee olla mahdollisuus seurata oman teoksensa hyödyntämistä hyvinkin tarkasti. Kustantajan normaaliin liiketoimintaan taas tulee kuulua riittävän tiedon tarjoaminen tekijälle seurannan mahdollistamiseksi. Direktiiviehdotuksessa on esitetty, että avoimuusvelvoitetta voitaisiin lieventää, mikäli siitä aiheutuu suhteetonta hallinnollista rasitetta kustantajalle. Mielestämme tälle ei ole perustetta. Tekijän kuuluu saada tieto teoksensa hyödyntämisestä ja kustantaja on ainoa, joka tämän tiedon voi tekijälle toimittaa.

b) Sopimuksen kohtuullistamismekanismi, ns. bestseller –säännös (artikla 15)

Kustannussopimussuhteissa saattaa syntyä tilanteita, joissa tekijän saama korvaus on perusteettoman alhainen verrattuna kustantajan teoksen hyödyntämisestä saamaan tuloon. Tällaisia tilanteita syntyy ennen muuta silloin, kun tekijä luovuttaa kertakorvauksella teoksen julkaisuoikeudet kustantajalle ja teoksesta tulee tämän jälkeen menestys. Myös rojaltimeutoisessa palkkiossa voi kustantajan hyöty ns. bestseller-teosten yhteydessä muodostua kohtuuttoman suureksi tekijän osuuteen verrattuna. On erittäin hyvä, että Euroopan unionin lainsäädännössä puututaan tähän asiaan ja asetetaan jäsenvaltioille velvollisuus säätää sopimusten kohtuullistamismekanismista.

c) Vaihtoehtoinen riitojenratkaisumenettely (artikla 16)

Tekijöille on hankalaa lähteä riitauttamaan oman kustannussopimuksensa kohtuullisuutta tuomioistuimessa. Tämä saattaa tarkoittaa oman kustantajan menettämistä ja leimautumista

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

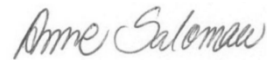
ns. ”hankalaksi tyypiksi”. On hyvä, että tähän epäkohtaan pyritään etsimään ratkaisua säätämällä uusista vaihtoehdoista saattaa sopimuksen kohtuullisuus arvioitavaksi. Nähtäväksi kuitenkin jää, tuleeko tekijät hyödyntämään tätä vaihtoehtoa niissäkään tilanteissa, joissa heidän sopimuksensa on selvästi kohtuuton.

Parempi vaihtoehto olisikin, että tekijöitä laajasti edustavalla ammattijärjestöllä tai muulla tekijöiden yhteenliittymällä olisi itsenäinen oikeus ajaa kohtuullisuus- tai läpinäkyvyyssasia tekijöiden puolesta.

Helsingissä 14. päivänä lokakuuta 2016

Virpi Hämeen-Anttila
Puheenjohtaja

Anne Salomaa
Toiminnanjohtaja

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

